

„КРАТКА ИСТОРИЈА” ДУГОГ ТРАЈАЊА ИЛИ
КА БОЉОЈ ВИДЉИВОСТИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
У ФРАНЦУСКОЈ

Précis de littérature serbe, sous la direction de Milivoj Srebro, PUB, Pessac 2019

Књига која је пред нама представља превод на француски језик *Крајње историје српске књижевности* коју је Миливој Сребро, професор на Катедри за славистику Универзитета Бордо Монтењ, приредио и допунио за потребе франкофоне читалачке публике. Да подсетимо, реч је о колективном делу објављеном под наведеним насловом 2010. године у оквиру пројекта *Антологија српске књижевности*¹, које је компоновано од поглавља о књижевности и језику преузетих из зборника *Историја српске културе*.² Овој *Крајњој историји*, чији је интегрални текст превео Ален Капон, аутор француске едиције је придодао два нова поглавља писана директно на француском, у којима је представио књижевно стваралаштво из последње четири деценије будући да се српско издање завршава са осамдесетим годинама прошлог века. Објављивање овог приручника, који је првенствено намењен академској публици – студентима, предавачима српског језика и књижевности, славистима и компаратистима – али и свима онима који желе да се боље упознају са српском књижевношћу и културом, завређује пажњу већ и због саме чињенице да од књига сличних намена у Француској постоји још само *Крајња историја хрватске и српске књижевности*, објављена 1981. године под руководством Јанин Матијон Ласић. Међутим, у њој изостаје увид у релевантне чињенице које се односе на период од протеклих скоро седам деценија, пошто је реч о преводу дела Антуна Барца *Југословенска књижевност* из далеке 1954. године.

У уводној речи аутор истиче да је једна од кључних мотивација које су га усмеравале ка овом издавачком подухвату била тежња да допринесе снажнијем афирмисању српске књижевности у Француској, имајући у виду да је њена рецепција, упркос двовековној присутности и повременим пробојима, остала прилично скромна. Један од узрока таквог стања Сребро види и у њеној недовољној препознатљивости, пошто су многа значајна дела која чине саставни део њеног корпуса остала нераскидиво везана за појам југословенске књижевности. Отуд и неопходност да се увиди њена посебност, да се она идентификује као различна. А

¹ Видети: *Крајња историја српске књижевности*, 2010, у: *Антологија српске књижевности*, дигитализована библиотека, одабир дела: Учитељски факултет Универзитета у Београду. (<http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs>)

² *Историја српске културе*, редакциони одбор Павле Ивић... [и др.], Дечије новине, Горњи Милановац и Удружење издавача и књижара Југославије, Београд 1994.

како је идентификацијску различност једне књижевности неопходно уочити и из лингвистичке перспективе, аутор посебно скреће пажњу на уводно поглавље „Српски књижевни језик и његова историја”, чији је аутор Павле Ивић. Имајући у виду да је француски читалац углавном недовољно упућен у историјско-лингвистички контекст, информације које се односе на дескрипцију и еволуцију српског језика, као и карактеристике дијалеката које су у његовом саставу, утолико су драгоцене што му омогућају да сагледа не само постојеће него и непостојеће разлике између српског и неких новонасталих језика након распада Југославије. У уводној речи аутор се дотиче још једног важног питања – националне припадности дубровачке књижевности. У образложењу зашто и она није укључена у ову историју, он истиче да се определио да поштује оригинално издање и да у оцртавању главних развојних етапа српске националне књижевности примат да оним токовима који у највећој мери изражавају њену особеност, а овде је реч, како је то истицао и Јован Деретић, о „граничној појави” и „другостепеној традицији”.

Како је *Крајка исјорија српске књижевности* позната нашем читалаштву, нећемо се освртати на првих пет поглавља у којима се износе најважније чињенице везане за настанак и развој српске књижевности, те описују њене еволутивне и структурне специфичности (Павле Ивић, „Српски књижевни језик и његова историја”; Радмила Маринковић, „Средњовековна књижевност”; Нада Милошевић Ђорђевић, „[Усмена] народна књижевност”; Јован Деретић, „Књижевност 18. и 19. века”; Новица Петковић, „Књижевност 20. века [до 1990]”). Задржаћемо се на деловима којима је Миливој Сребро допунио ово дело у француском издању, а то су шесто и седмо поглавље („Књижевност на измаку 20. века” и „Књижевност од 2000. године”), као и поговор („Поглед на српску књижевност и њену историју”). Додајмо да је приручник употпуњен индексом имена аутора и селективном али опсежном библиографијом, која обухвата дела српске књижевности преведена на француски, студије и критичке чланке објављене у Француској чији је предмет испитивања српска књижевност.

Два нова поглавља подељена су на композиционо уравнотежене сегменте и сабирају широк круг аутора (око 150) чији је одабир углавном заснован на критеријумима важећим у књигама сличне намене, било да је реч о антологијама или критичким студијама. Подаци о представљеним ствараоцима су сажети, а простор који им је додељен (између 10 и 20 редова) углавном самерен значају који имају у постојећем систему вредности. Наводе се репрезентативна дела изабраних писаца, песника и драматурга, а потом описују њихове стилско-формалне или тематске специфичности. Преплићући своје опсервације и судове са релевантним оценама изнетим у књижевноисторијским и критичким текстовима и поставивши у први план оно што је постало објективизирана вредност,

аутор успева да задржи научну непристрасност и избегне замку апологетизма у коју се лако упада када смо понети тежњом да се у простору „туђе” културе изборимо за више места под сунцем за своју.

Шесто поглавље подељено је на две целине у чијим је насловима у први план постављена тесна повезаност српске књижевности и историје („Период ’детитоизације’: 1980–1990”, „У сенци ратова: 1990–2000”). Ова подела била је неопходна како би се у првој целини комплетирано претходно поглавље, конкретно период од 1980. до 1990, који у оригиналној верзији из 1994. године није могао да буде сагледан у тоталитету због недостатка временске дистанце. Тако је у првом сегменту прве целине у жижу постављено стваралаштво писаца који су, реактуализујући низ табу тема, допринели рушењу једног идеолошког нормативизма (акцент је стављен на књиге које су у то време биле перципиране као јеретичке, а чији су аутори Г. Ђого, Ј. Радуловић, А. Исаковић, Д. Ковачевић, Д. Поповић...). Позитивно оцењујући улогу аутора који су својом субверзивношћу утрли пут ка већој слободи изражавања и омогућили превладавање окоштаних идеолошких догми, Сребро истовремено износи и свој критички став према једном броју остварења која су популарност стицала пренаглашеним политичким ангажманом, понекад и на штету естетског квалитета (стр. 127). У другом сегменту он представља широк дијапазон различитих естетичких и поетичких концепата који су обележили ово раздобље у прози (Б. Пекић, А. Тишма, Д. Киш, С. Селенић, Б. Шћепаковић, М. Данојлић...) и поезији (А. Петров, Б. Петровић, Р. Петров Ного, А. Вукадиновић, Н. Тадић...). У трећем, фокус се помера на драмско стваралаштво (Јб. Симовић, В. Огњеновић, С. Селенић, Р. Павловић, М. Шеварлић...), чији се главни токови сагледавају у заједничкој перспективи „(де)драматизације националне историјске судбине”.

У другој целини истог поглавља, које се односи на књижевно стваралаштво последње деценије 20. века, испитују се најпре роман и приповетка (Д. Михаиловић, М. Јосић Вишњић, С. Велмар-Јанковић, В. Стевановић, Д. Албахари, Г. Петровић, С. Басара, В. Арсенијевић, Д. Великић, М. Савић, Ј. Радуловић, Ф. Давид...), чије заједничко обележје аутор види у литерарној хибридности и напоредности опречних естетичких оријентација. Цизелирајући слику књижевних токова овог периода, он се задржава на маркантним фигурама у поезији (М. Тешић, М. Петровић, Д. Јовановић Данилов, С. Тонтић, К. Мићевић, Р. Лазић...) и осветљава њихове специфичности. И поред свих разлика које у овом разногласју уочава и на формално-естетском и на тематско-садржинском плану, Сребро установљује да историјска условљеност националне књижевности остаје неупитна: печат „ускомешане историје” и „смутних времена” остаје, наиме, снажно присутан не само у прози и поезији него и у драмском стваралаштву, чије су кључне теме и даље неразлучиво везане за „драматичну реалност” (Д. Ковачевић, С. Ковачевић, Н. Ромчевић...).

Одабир је свакако био компликованији када је реч о протекле две деценије, не само због изражене поетичке дивергентности – која остаје обележје и овог периода – него и због непостојања довољног временског одмака који би омогућио просејавање прилично богате продукције. Отуд се у седмом поглављу („Књижевност после 2000. године”) под објективом нашао и нешто већи број протагониста. Та мала али нужна диспропорција условила је синтетичнији израз и већу сажетост у подацима, нарочито када је реч о ствараоцима млађих нараштаја чије место још није сасвим учвршћено у постојећем вредносном систему. У прва два сегмента („Између турбулентне прошлости и неизвесне будућности”, „Проширење доминације романа”) размотрено је прозно стваралаштво прве деценије 21. века (М. Павић, Р. Бели Марковић, М. Вуксановић, Ђ. Писарев, М. Продановић, М. Тохол, В. Кецмановић, В. Журић, С. Илић, В. Бајац, А. Гаталица, В. Матијевић, В. Тасић, С. Ваљаревић, С. Владушић, Н. Маловић, И. Маројевић, С. Дамјанов, Ј. Аћин, Д. Стоиљковић, М. Пантић, С. Тешин, У. Шајтинац, В. Табашевић...). Из широке лепезе дела најразличитијих тематских, идејних и естетичких оријентација аутор издваја дела која сматра најрепрезентативнијим за савремени тренутак и одређује њихове карактеристике – од наратива који остају у бразди колективних судбинских преокупација и афирмишу повратак традицији, преко хуморне инверзије епског и детронизовања његовог патоса, до валоризовања интимистичких тенденција и смелих постмодернистичких поступака којима се посредују нова тумачења историје и етноса.

У трећем сегменту Сребро сагледава савремено српско песништво које такође одликује напоредност различних естетичко-формалних и идејних оријентација, али и преплитање неколико нараштаја (М. Петровић, С. Тонтић, Р. Рисојевић, И. Негришорац, Н. Вујчић, З. Ђерић, В. Карановић, Б. Лазић, Г. Божовић...). Нови веризам, крајња сведеност у изразу и евоцирање баналног и свакодневног, нежни лиризам, тежња да се урони у дубине сопственог бића и језика, трагање за ерудитним формама и преплитање поетике модерног са класичним естетичким идеалом... само су неки од појавних видова овог разногласја. Аутор скреће пажњу и на све већи значај „женских пера”, осетан како у прози (Ј. Арсић, Г. Ћирјанић, Ј. Ленголд, М. Новаковић, С. Домазет...) тако и у поезији (И. Миланков, А. Ристовић, Т. Шушкић, Д. Сеферовић, Н. Живанчевић...), констатујући да је на позоришној сцени – коју иначе одликује сусрет најразличитијих енергија и мноштво талентованих драматурга (Ф. Вујошевић, Д. Војнов, У. Шајтинац...) – на делу чак њихов тријумф (Б. Србљановић, М. Марковић, М. Пелевић, Т. Шљивар...).

Подсећајући на чињеницу да је српска књижевност показала велику жилавост, успевши не само да опстане у многим олујама историје него и да освоји најсложеније форме и наративе, Сребро ово поглавље закључује оценом да су „њени главни адути за будућност – виталност

и отвореност духа” (стр. 173). А о тој виталности, поред богате продукције, надасве сведоче њена врхунска остварења, која кореспондирају са европским духовним хоризонтима и када израстају из историјске хероике и остају у бразди традиционалног, и када се окрећу новим формама и садржајима у осветљавању властитих духовних континуитета. И управо она показују неодрживост свих подела књижевности на „велике” и „мале”, изричит је аутор, јер се једина смислена линија раздвајања може повући између оних у којима ковитлаци животних енергија стално пораћају нове форме и садржаје, и оних у којима плодотворне снаге замиру, усахњују – што са српском књижевношћу свакако није случај.

У поговору („Поглед на српску књижевност и њену историју”) Сребро се враћа на тезу да специфичан однос са националном историјом представља једно од кључних обележја српске књижевности. Поткрепивши је својим анализама у претходним поглављима, он је сада допуњује и нијансира, указујући на чињеницу да се природа тог односа битно променила у протекла два века. Ако је у 19. веку српска књижевност и била заробљеница историје и епске хероике, већ је у првој половини 20. века успела да се ослободи њених менгела, наглашава аутор, што показује и дело Милоша Црњанског: својом снажно израженом метафизичком димензијом оно непрестано трансцендира историјски реалитет, иако у њему остаје чврсто уковљено. Историја је данас, закључује Сребро, у инверзном односу према улози коју је имала у претходна два века, пошто јој писци „више не служе него се њом служе”; она постаје њихов својеврсни савезник и драгоцен трезор из којег се црпи спознаја о српском бићу јуче и данас (стр. 183 и 185). Други важан елемент на који аутор скреће пажњу француском читаоцу, сматрајући га неопходним за разумевање српске културе и књижевности, јесте осмоза источног и западног наслеђа. Не само зато што је укрштање два културна модела одредило специфичне духовне конституенте – при чему се најчешће има на уму спој трагичног осећања судбине и фаталистичког односа према стварности са трезвеним духом и рационализмом који су у Срба уочавали још Цвијић и Скерлић – него и зато што је онемогућило доминацију крутих идентитета и условило и већу пријемчивост за нове вредности. А то су својства која се позитивно вреднују у француској култури, склоној да их поистовети с врлинама утолико више што у њима види и кључно обележје сопствене цивилизације. Подсетимо само на Броделове речи да управо у отворености француског раскршћа, „која је без сумње главни знак наше цивилизације, недвосмислено лежи и наш значај и наша слава³”, али и Валеријево запажање да тајна врхунских плодова француске културе

³ Фернан Бродел, „Историја цивилизација: прошлост објашњава садашњост”, прев. Бранко Јелић, у: *Анџиологија француског есеја*, изабрао Милан Комненић, Службени гласник, Београд 2010, 228.

лежи надасве у „укрштању и непрестаном калемљењу дрвета”, којима се – како то песник надахнуто исказује – „остварују срећне везе сокова веома различних а упућених да остваре једно неразделиво постојање”.⁴

Стилски заокружена и у додатим деловима усаглашена са концептом изворника, француска едиција *Крајке историје српске књижевности* представља дело вредно пажње, надасве као извор поузданих информација о динамичном животу српске књижевности и бујности њених талената. Надовезујући се на претходне подухвате сличног усмерења које је на француском језику реализовао Миливој Сребро – приређивање *Антологије српске књижевности (1950–2000)* и зборника радова *Српска књижевност у европском контексту*, као и покретање електронског часописа *Сербика* (у којем је од 2013. до данас објављено 26 тематских бројева – о средњовековној књижевности, поезији романтизма, приповедачима реализма, Његошу, Андрићу, Црњанском, Дучићу, Д. Ковачевићу...) – оно ће свакако допринети уобличавању представе о идентитету српске књижевности. А то је свакако важан предуслов за њену бољу рецепцију и снажнију афирмацију, мада не и једини. За усмеравање ка пожељној валоризацији неопходно је, наиме, и да њена најзначајнија дела буду доступна француским читаоцима, и то благовремено – пошто сваки културни домен има своју историчност.⁵ У том контексту не смемо пренебрегнути заслугу Алена Капона, који је, поред пет поглавља овог дела, превео још четрдесетак књига са српског на француски и тиме дао несумњив допринос бољој видљивости српске књижевности и њених стваралачких домета у франкофоном културном простору.

Марија ЦУНИЋ ДРИЊАКОВИЋ

⁴ Пол Валери, „Данашња Француска”, прев. Станислав Винавер, у: *Видело светиа: књига о Француској, Дела Станислава Винавера*, књ. 6, прир. Гојко Тешић, Службени гласник, Београд 2012, 450.

⁵ Малобројност критичких осврта којима су у Француској била пропраћена нека од најзначајних остварења српске књижевности може се делимично објаснити чињеницом да су она дуго остajала недоступна. Тако се на превод првог српског романа *Нечисти крв* Борисава Станковића чекало неколико деценија (1940). Слично се догодило и са *Сеобама* Милоша Црњанског; протекло је наиме скоро пола века до тренутка када су франкофони читаоци добили прилику да се упознају са овим ремек-делом српске књижевности (1986).